

Т.М. Квятко, канд. екон. наук, доцент
Харківський національний технічний університет сільського
господарства ім. Петра Василенка

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКОНОМІКИ У СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Постановка проблеми. Сучасні динамічні умови ринкового середовища вимагають від суб'єктів господарювання адаптації до цих змін, а також уміння стабілізувати й зміцнювати свої позиції на певному цільовому ринку. Можливості адаптації до ринкових умов, поряд зі стабілізацією та зміцненням позицій на цільовому ринку, визначаються рівнем конкурентоспроможності суб'єкта господарювання. Адже саме підприємства з високим рівнем конкурентоспроможності можуть забезпечити Україні стабільні темпи економічного розвитку. Однак з огляду на динаміку розвитку конкурентної ситуації на внутрішньому ринку країни й основних світових ринків збуту української продукції, слід зазначити, що нині більшість українських товаровиробників повною мірою виявилися не готові до використання нових форм і методів ведення конкурентної боротьби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні питання, пов'язані з підвищенням рівня конкурентоспроможності не були в центрі уваги вчених України до початку 90-х рр. ХХ ст. Наукові дослідження в цьому напрямку набули розповсюдження лише в період ринкових трансформацій. У світовій же практиці вивченням конкуренції почали займатися ще у ХVІІІ ст. Так вперше категорію «конкуренція» у процесі дослідження економічних явищ використав А. Сміт, який визначив її роль і місце в розвитку ринкової економіки, а також обґрунтував фактори, що впливають на неї [1]. Надалі його дослідження продовжили Д. Рікардо, К. Менгер, Ф. Візер, А. Маршалл, Дж. Робінсон, П. Самуельсон, М. Портер, Д. Нортон, А. Томсон та ін.

В українській економічній науці питання конкурентоспроможності розглядаються в роботах Л.В. Гаркавої, С.М. Ілляшенка, О.О. Красноруцького, В.М. Онегіної, Н.П. Тарнавської, Р.А. Фатхутдінова, Р.В. Фещура, Л.Ф. Чумака та інших учених. Однак з огляду на досягнення вчених-економістів відзначимо, що в сучасних мінливих ринкових умовах

продовження досліджень у цьому напрямку є необхідною науковою передумовою ефективного розвитку української економіки.

Формулювання цілей статті. Метою цієї публікації є оцінка поточної та довгострокової конкурентоспроможності економіки України із застосуванням як провідних світових рейтингів, так і структурних показників національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 2012 р. Україна піднялася за Індексом глобальної конкурентоспроможності на 9 позицій, але у 2013 р. вона фактично повернулася на свої позиції 2011 р. Загалом у 2013 р. Україна зайняла 84 місце (серед 148 країн) за Індексом глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI) [2].

Визначаючи рівень конкурентоспроможності, Всесвітній економічний форум (ВЕФ) розраховує його на основі 12 критеріїв (якість інститутів, інфраструктура, макроекономічна стабільність, здоров'я й початкова освіта, вища освіта й професійна підготовка, ефективність ринку товарів і послуг, ефективність ринку праці, розвиненість фінансового ринку, рівень технологічного розвитку, розмір внутрішнього ринку, конкурентоспроможність компаній, інноваційний потенціал), серед яких ВЕФ на перше місце ставить якість інститутів.

Зауважимо, що Україна опустилася за рік на 11 позицій через бюрократизм і відсутність прозорості інституційної структури країни. «Після деяких покращень минулого року, Україна цього року падає знову на 11 місць до 84-ої позиції в GCI. У майбутньому Україні потрібно буде закріпити економічне зростання на стабільнішій основі для вирішення важливих завдань. Можна стверджувати, що найбільш важливою проблемою країни є необхідність капітальної перебудови її інституційної структури, яка страждає від бюрократизму, відсутності прозорості й фаворитизму» [3][‡], – йдеться в повідомленні ВЕФ. Але загалом Україна зберегла свої конкурентні переваги за рахунок успіхів, досягнутих у сфері освіти та розвитку ринків.

Враховуючи нестійку динаміку зміцнення конкурентних позицій, актуальність питань пов'язаних з підвищенням рівня конкурентоспроможності української продукції, підприємств, галузей і національної економіки в умовах поглиблення світових інтеграційних процесів, на наш погляд, не втрачає актуальності. При цьому поліпшення позицій України у світових рейтингах не завжди всебічно відображає реальний стан галузей національної економіки та рівень

[‡] [3] Україна втратила 11 позицій в Індексі глобальної конкурентоспроможності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/593388-ukrajina-vtratila-11-pozitsiy-v-indeksi-globalnoji-konkurentospromojnosti.html>

конкуентоспроможності їхньої продукції, тому що акцентується увага на інституційному середовищі. Підтвердженням цього можуть бути дані звіту ВЕФ про рівень глобальної конкурентоспроможності за 2012 р. (рис. 1).

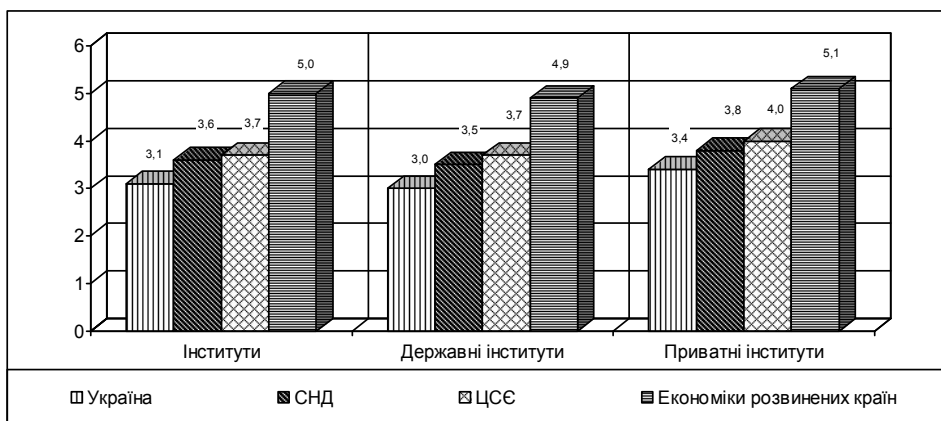

Рис. 1. Оцінка інститутів та їх складових для України і груп країн в 2012 р.*

* Джерело: Звіт про конкурентоспроможність України за 2012 р. [4]

Розуміючи важливу роль саме інституційного середовища, його вплив на економічний розвиток, вважаємо за необхідне зазначити, що інституційні зміни потребують багато часу, та їх позитивний вплив на економіку в цілому та на конкурентоспроможність зокрема, проявляються у довгостроковому періоді. Але існують фактори, що обумовлюють конкурентоспроможність економіки як у довгостроковому, так і у поточному періоді. Участь країни в міжнародній торгівлі з урахуванням порівняльних (конкурентних) переваг є потужним чинником економічного зростання. Не є виключенням у цьому питанні й Україна, що дуже активно намагається зайняти своє місце на світовому ринку. Відзначимо, що на міжнародному рівні конкурентоспроможними визнано менше 1% вироблених Україною кінцевих товарів і послуг. При цьому основна частина експорту, як правило, складається із сировинної групи й напівфабрикатів: металопродукції, сільськогосподарської сировини, мінеральних продуктів хімічної галузі, які у загальному обсязі становлять 65% українського експорту [3]. Фактором, що перешкоджає підвищенню рівня конкурентоспроможності української продукції, є висока залежність вітчизняних товаровиробників від зовнішніх енергетичних ресурсів. Ще один фактор, що стримує підвищення рівня конкурентоспроможності й прибутковості українського експорту – висока енергоємність експортованих напівфабрикатів. Аналогічна ситуація спостерігається й при експорті сировинної продукції. Так, використання на більшості

підприємств застарілої техніки й технологій призводить до скорочення перспектив підвищення рівня конкурентоспроможності в майбутньому. Провідні країни світу пов'язують майбутнє економічне зростання з нанотехнологіями, біотехнологіями, інформаційними технологіями. Економічне зростання України залежить від динаміки цін на світових сировинних ринках (металургійної та хімічної продукції, зерна, соняшнику тощо). Частка високотехнологічних виробництв становить близько 5 % (у 4 рази менше ніж у розвинутих країнах), сумарна частка високотехнологічних та середньовисокотехнологічних виробництв – близько 25 % (у 2 рази менше показника розвинутих країн) [5].

Як відомо, дзеркалом національної економіки є зовнішньоекономічна структура. Структура та динаміка українського експорту-імпорту представлена на рис 2.

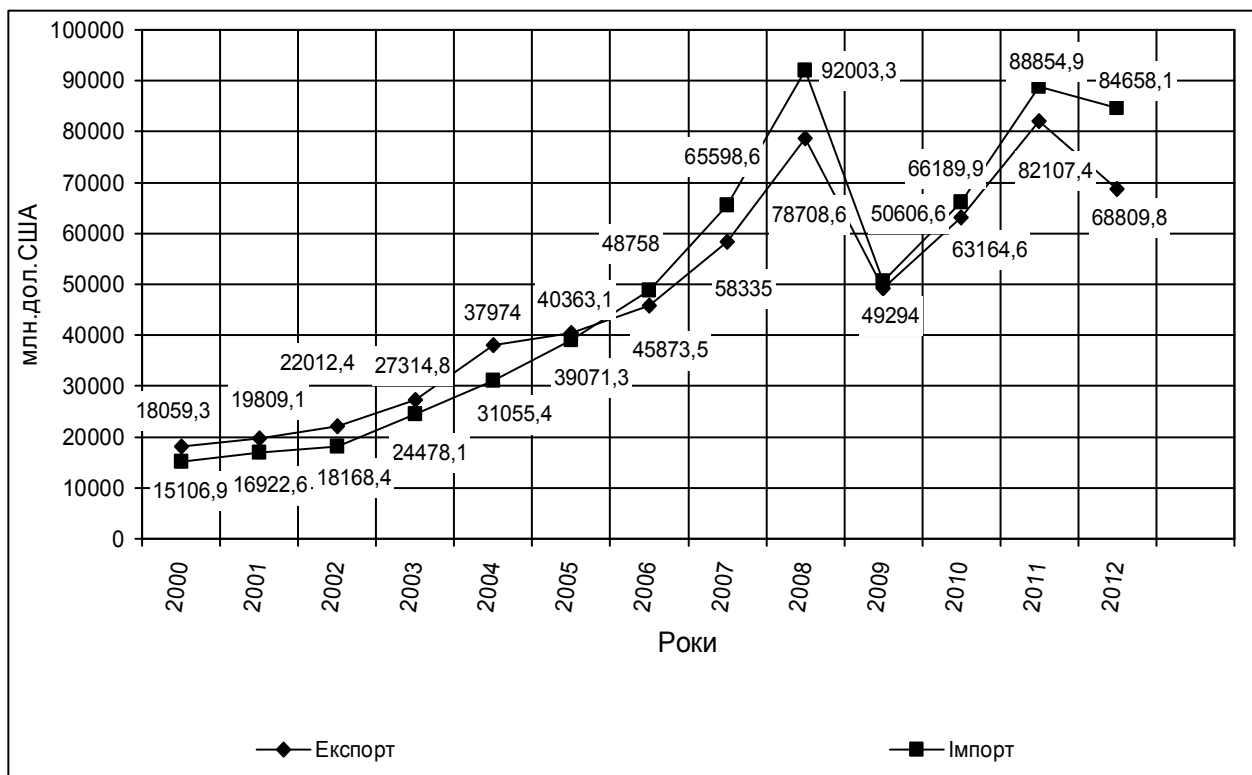

Рис. 2. Динаміка обсягів експортно-імпортних операцій України за 2000-2012 рр. *

* За даними Державної служби статистики України [6].

Таким чином, варто звернути увагу на те, що протягом 2006-2012 рр. сальдо зовнішньої торгівлі України було негативним, аналогічна ситуація фіксувалася й у I-му півріччі 2013 р. При цьому найбільшу питому вагу в

структурі експорту України займають недорогоцінні метали, вироби з них (27,5 %), продукція галузі рослинництва (13,4 %), мінеральні продукти (11,1 %), а також товари галузі машинобудування (10,2 %). Продукція наукомістких галузей, що має високий рівень конкурентоспроможності й здатна забезпечити країні стійке економічне зростання, Україною фактично не експортується, що, у свою чергу, негативно впливає на інвестиційний клімат у країні. Так, у 2012 р. обсяг прямих іноземних інвестицій становив 6,013 млрд дол. США, що на 7,2 % нижче показника 2011 р. і на 44 % – 2010 р. [6].

Такий стан ринків кінцевої продукції галузей національної економіки у поєднанні з дешевою робочою силою не сприяє впровадженню енергозберігаючих технологій і раціональному використанню ресурсів. Останнє спричиняє вповільнення темпів зростання доходів населення. Відомо, що рівень доходів стимулює економічне зростання і впливає на особливості функціонування ринку праці. Аналіз ринку праці свідчить, що найбільша потреба у трудових ресурсах в Україні протягом останніх п'яти років фіксується в галузях промисловості й сільського господарства. Так, у 2012 р. потреба в співробітниках у промисловості становила 25,6 %, а в сільському господарстві – 17,9 % від загальної потреби, у свою чергу, для сфери державного управління – 10,9 % і торгівлі – 9,5 % [6]. Задоволення потреби функціонуючих підприємств у кадрах не забезпечує повною мірою росту добробуту переважної частини населення. Тому що потреби існують у традиційних робочих спеціальностях з низьким рівнем оплати праці. Досвід розвинутих країн свідчить, що високий рівень конкурентоспроможності забезпечується за рахунок висококваліфікованої робочої сили з високим рівнем оплати праці, що використовується в галузях, які належать до п'ятого-шостого технологічного укладу. Цей позитивний досвід варто враховувати Україні при визначенні перспектив підвищення рівня конкурентоспроможності.

Висновки. Міжнародні рейтингові дослідження вказують на поліпшення конкурентних позицій України на ринках, країна зберегла свої конкурентні переваги за рахунок успіхів, досягнутих у сфері освіти та розвитку ринків. Однак, на наш погляд, використовувані методики не відображають реальної ситуації в економіці України. Сальдо зовнішньої торгівлі країни є негативним, у структурі експорту фактично відсутня продукція наукомістких галузей, що у свою чергу, також не сприяє впровадженню енергозберігаючих технологій і раціональному використанню ресурсів. Така ситуація свідчить про те, що конкурентоспроможність економіки України обумовлена ціновим

фактором (низька вартість робочої сили у сполученні з сировинною спрямованістю виробництва). Конкуренентоспроможність у довгостроковому періоді залежить від здатності країни збільшувати питому вагу продукції, що належить до 5-6 технологічного укладів, це необхідно враховувати при оцінці перспектив розвитку економіки.

Бібліографічний список: 1. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М.: Соцэкгиз, 1962. – 654 с. 2. Индекс глобальной конкурентоспособности [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gtmarket.ru>; 3. Україна втратила 11 позицій в Індексі глобальної конкурентоспроможності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua>. 4. Звіт про конкурентоспроможність України за 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.feg.org.ua>. 5. Пирог О.В. Адаптація структури національної економіки України до вимог постіндустріального суспільства [Електронний ресурс] / О.В. Пирог. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vnulp/Ekonomika/2011_698/14.pdf. 6. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Квятко Т.Н. Конкуренентоспособность отечественной экономики в системе международных экономических отношений: современное состояние и перспективы. Проанализированы современные показатели конкурентоспособности экономики Украины, определено, что Индекс глобальной конкурентоспособности не в полной мере отражает реальную экономическую ситуацию в стране, сопоставлены показатели эффективности функционирования отраслей и их конкурентоспособность.

Kvyatko T. Competitiveness of the domestic economy in the system of international economic relations: current status and prospects. The author analyzed the current indicators of competitiveness of the economy of Ukraine, determined that the Global Competitiveness Index wasn't reflect the real economic situation in the country, compared performance indicators the functioning of industries and their competitiveness.